

ЈОШ НЕКИ ПОДАЦИ О НАПРЕДНОЈ ИНТЕЛИГЕНЦИЈИ У ЦРНОЈ ГОРИ И ЊЕНОМ УЧЕШЋУ У ТРИНАЕСТОЈУЛСКОМ УСТАНКУ

У „Историјским записима“, св. 1—2, за 1974. годину, објављен је текст Напредна интелигенција у Црној Гори и њено учешће у тринаестојулском устанку. Обрађујући ову тему сусрео сам се са великим тешкоћама при утврђивању идентитета људи који су активно учествовали у предратном револуционарном покрету и у тринаестојулском устанку. И у вријеме кад сам рад предао за штампу знао сам да сва имена која то заслужују неће бити поменута, што сам и нагласио у уводном дијелу рада. Имајући ово у виду, а полазећи од увјерења да су подаци из овога мога рада значајни за изучавање НОР-а у Црној Гори, наставио сам истраживање, са циљем да пружим о томе исцрпније податке и још прецизнију слику. Сматрао сам да ће бити корисно да те нове податке и објашњења саопштим на овоме мјесту. Они ће бити првенствено од интереса за оне који ће у својим будућим истраживањима и радовима користити чињенични материјал из овог рада.

1. — У овом свом раду навео сам (у тексту) око 500 имена интелектуалаца, од преко 3.000 који су активно учествовали у предратном црногорском револуционарном покрету и у тринаестојулском устанку. Из начина реаговања читалачке јавности (преко штампе, писама и кроз личне разговоре) увјерио сам се да је читаоцима требало детаљније изнијети критеријуме којим сам се руководио у одабирању имена у чланку.

Разумијем се, у чланку нијесам могао набројати све истакнуте активисте, јер би тада текст био претрпан именима. (Тако сам, нпр. од студената-активиста на Београдском универзитету у генерацији 1933—1938. од њих око 400 навео само 50. Стога сам иза њихових имена ставио „и многи други“.) Умјесто тога, морао сам прибјећи одабирању имена путем одређених критеријума, а они су увијек релативни и према појединцима „неправични“. У овоме свом раду примијенио сам два основна критеријума: први, да се имена људи одабирају према њиховој стварној улози и заслугама за период у којем се помињу; и други, да се у одабирању имена примијени тзв. територијални принцип.

Настојао сам, колико сам умιο и знао, да на основу расположивих података — понекад оскудних или чак контрадикторних (казивања људи) — објективно одаберем имена оних који су

били међу најактивнијима. Но и поред таквог настојања, сигурно је да сам у појединачном случају и погријешо. То се није могло избјећи.

На примјену територијаланог принципа одлучио сам се због тога што је револуционарни покрет још прије рата постојао у читавој Црној Гори, и што је тринаестојулски устанак био свенародни. Стога сам тежио да набрајање имена по регионима (срезови, општине, факултети) буде што равномјерније. Чврсто се држећи тога принципа, морало се догодити да у моме тексту изостану имена појединаца — из региона гдје је комунистички покрет био јачи — који су до тада били познатији (заслужнији) у револуционарном покрету од неких набројаних појединаца из крајева (срезова, општина, факултета) гдје је покрет био неразвијен.

2. — У чланку сам посебно настојао да изнесем имена (по срезовима) оних интелектуалаца који су се налазили међу организаторима и руководиоцима тринаестојулског устанка (стр. 49—52). Без тога се не би могла сагледати улога интелигенције у устанку. Навео сам 211 имена.

Разумије се, и у овом питању било је веома сложено пронаћи „непогрешив“ критеријум. Полазећи од своје поставке у чланку (стр. 49) да је „припремама и вођењем устанка чврсто руководила КПЈ и да су „њена руководства и партијске ћелије у пуном смислу ријечи биле бојни штабови“ — могло се поступити и тако да се сви чланови КПЈ сврстају међу организаторе устанка. Одлучио сам се ипак за ужи избор: унио сам првенствено оне за које сам знао да су били у партијским руководствома (ПК, ОК и МК¹). Поред тога, унио сам имена оних комуниста (па чак и неколико појединаца који тада нијесу били чланови КПЈ), који су благодарећи свом ауторитету и активности били заиста организатори устанка. Поступајући тако, догодило се да поједини секретари партијских ћелија или чланови КПЈ не буду на овоме мјесту набројани. Стога сам у свим срезовима стављао: „и други“.

Даљим истраживањем сам утврдио да сам у оквиру овако одабраног критеријума испустио неколико имена. Сада их овдје наводим, чврсто се држећи критеријума из чланка.

Андријевички срез: Мирко Нововић, студент; Александар-Леко Марјановић, студент; ~~Милош Марјановић, студент; Милош Марјановић, студент; Милош Марјановић, студент;~~

Барски срез: Душан Маровић, теолог; Ђуро Бошковић, студент; Војо Срзентић, дипл. правник.

¹ За чланове ПК и ОК подаци су потпуни и тачни. Покушао сам да утврдим имена свих интелектуалаца који су тада били чланови МК, али у том нијесам успио. Стога сам се одлучио да не наводим те податке за знатан број појединаца за које сам био утврдио да су били чланови МК (у сваком срезу њихова сам имена ставио на чело).

Бјелополски срез: Раде Бајчетић, студент.

Бококоторски срез: Илија Кишић, студент.

Колашински срез: Милош Радовић, дипл. правник; Лука Симоновић, професор; Душан Драговић, учитељ; Мило Радуловић, студент.

Никшићки срез: Перо Лаловић, студент.

Подгорички срез: Шпиро Мугоша, службеник.

Цетињски срез: Илија Костић, дипл. правник.

3. — Пошто су црногорски студенти на Универзитету у Београду веома масовно учествовали у револуционарном студентском покрету, то сам њихова имена у тексту наводио само до 1937. године. Насупрот томе, имена студената на факултетима у Скопљу и Суботици и на Загребачком универзитету дао сам све до 1941. године (било их је много мање).

У генерацији студената 1933—1937. на Београдском универзитету (стр. 22) треба да стоје још и ова имена: Павле Мијовић, Анђа Кустудић, Милева Вуковић.

На Скопском факултету (стр. 28) треба да стоје имена: Периша Савелић и Душан Вукотић.

На Загребачком универзитету (стр. 27); умјесто Вељко Ј. (штампарска грешка) треба да стоји Вељко Р. Ковачевић.

4. — Међу шпанским боргима (стр. 26) недостају имена: Војин Поповић и Добрила Шпиљак.

5. — Међу учитељима (стр. 42) треба да стоје и сљедећа имена: Јово Самарџић, Секуле Вукићевић и Иво Вучковић.

Иначе, на истој страници је (техничком грешком) наведено да је Ђуро Радоман припадао и старијој и млађој генерацији учитеља. Припадао је старијој. Поред тога, погрешно је наведено да је Иво Станишић био учитељ. Он је тада био ђак учитељске школе.

6. — У групи официра бивше југословенске војске треба да стоје имена: Милован Лаковић и Божидар Лукић.

Међу црногорским официрима недостају имена: Нико Мараш, Раичевић П. Мато и Јован, Ђуро Раосављевић.

Иначе, у овој групи уместо Вељко (штампарска грешка) треба да стоји Веко Булатовић.

7. — Међу љекарима (стр. 43 и 44) треба да стоје имена: Михаило Лаковић и Перо Јовановић-Црни.

8. — У групи свештеника (стр. 44) изостављено је име Новака Кољеншића, погинулог у борби.

Милија Станишић